

Biuletyn

Koła Miłośników
Dziejów Grudziądza

Rok V: 2007

Data odczytu: 6.6.2007

Numer 20 (133)

Data wydania: 6.6.2007

mgr Stanisław Poręba

Ks. Alfons Mańkowski (1870-1941) - historyk Grudziądza

AFFONS MAŃKOWSKI (ur. 10 IX 1870, Wielki Kuntersztyn k. Grudziądza – zm. 12 II 1941, Stutthof), ksiądz, historyk Pomorza, działacz narodowy i społeczny.

W Grudziądzu ukończył gimnazjum (matura 1891), a następnie Seminarium Duchowne w Pelplinie. Po otrzymaniu święceń w 1895 r., był m. in. wikarym w Gniewie, Fordonie, Lubichowie k. Tczewa i Złotowie k. Lubawy. Był też działaczem lokalnych organizacji społeczno-oświatowych i gospodarczych. Przez jeden semestr studiował historię na Uniwersytecie Jagiellońskim, następnie jako samouk zdobył szeroką wiedzę z dziejów Pomorza. W latach 1918-1920 uczestniczył w ruchu niepodległościowym i był członkiem Podkomisariatu Naczelnej Rady Ludowej w Gdańsku. W latach 1920-1923 był proboszczem w Radzynie, a następnie w Lembargu k. Brodnicy. Członek Towarzystwa Naukowego w Toruniu, a od 1923 r. prezes jego zarządu, oraz wiceprezes Instytutu Bałtyckiego w Toruniu i członek korespondent Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Z odznaczeń posiadał m. in. Złoty Krzyż Zasługi i Order Polonia Restituta.

Autor licznych artykułów, szkiców i prac, publikowanych w czasopismach i pracach zbiorowych.

Był pierwszym badaczem dziejów książki i prasy w Grudziądzu i regionie grudziądzkim. Zmarł z wycieńczenia w Stutthofie. Pochowano go na Cmentarzu Zaspa w Gdańsku. W 1951 r. prochy jego zostały przeniesione na Cmentarz Parafialny w Lembargu. Jego młodszy brat ks. Teofil Mańkowski (1877-1939), proboszcz w Szynychu k. Grudziądza zginął również z rąk Niemców.

„Gazeta Grudziądzka”, 1997, nr 39, s. 4

Publikacje ks. Alfonsa Mańkowskiego o Grudziądzu i regionie grudziądzkim:

- Śp. Konstanty Kościński, „Zap. TNT”, T. 3, 1915, nr 7/8, s. 98-106
- Śp. ks. kan. Antoni Neubauer. Z żałobnej karty. „Praca” (Poznań), R.19, 1915, nr 6, s. 130-132.
- Toż samo: „Pomorze”. (Dodatek literacki „Dziennika Gdańskiego”). R.2, 1922, nr 17, s. 138-139.
- Śp. ks. Antoni Muchowski, Sybirak, „Od Naszego Morza” (Grudziądz). R. 4, 1932, nr 2, s. 42-43.
- Ruch wydawniczy polski w Grudziądzu 1829-1873, „Zap. TNT”, T. 5, 1922, nr 12, s. 197-202.
- Drukarstwo i piśmiennictwo polskie w mniejszych miastach i wioskach pomorskich, „Zap. TNT”, T. 6, 1926, nr 5/6, s. 63-69. [m. in. Łasin, Małe Tarpno k. Grudziądza].
- Pod rządami pruskimi 1815-1918. „Roczniki Historyczne” (Poznań), 1927, s. 255-323.

- Toż. samo: Odbitka, Poznań 1927, s. 60.
- Toż. samo: Pomorze i Ziemia Chełmińska w przeszłości, Poznań 1927, s. 323.
- Toż samo: Przekł. angielski pt. „History of Polish Pomerania”, Poznań 1927, s. 323.
- Radzyn, „Ziemia”, R. 9, 1924, nr 2, s. 43-46, il.
- Ignacy Łyskowski, pierwszy prezes TN w Toruniu, „Mestwin” (Toruń). R.1,1925, nr 4, s. 26-28.
- Diecezja Chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny.[Praca zbiorowa]. Oprac. ks., ks. P. Czaplewski, R. Frydrychowicz, T. Glemma, A. Mańkowski i P. Panske, Pelplin 1928, s. 851, tabl.,
mapa diec. [m. in. dzieje parafii, kościołów i cmentarzy w Dekanatych Grudziądz, Łasin i Radzyn].
- Kościoły i klasztory grudziądzkie, Grudziądz 1928 (m. in. art. ks. A. Mańkowskiego: Prepozytura św. Ducha, Księża pochodzący z parafii grudziądzkiej, Polacy, więźniowie w fortecy grudziądzkiej i Wybitni Grudziądzanie Polacy, s. 40-43, 66-67, 83-84 i 84-86).
- Walka Pomorza o polskość pod zaborem pruskim 1772 - 1920. [w:] Księga pamiątkowa dziesięciolecia Pomorza, Toruń 1930, s. 3-12.
- Biblioteka pokapucyńska w Rywałdzie, „Zap. TNT”, T. 8, 1930, nr 8, s. 225-262, 1931, nr 9/10, s. 269-280.
- Śp. Julian Sas Jaworski, „Pielgrzym” (Pelplin), 1930, nr 24, s. 4 [m. in. poseł z regionu grudziądzkiego].
- Akt konfederacji grudziądzkiej z r. 1696, „Zap. TNT”, T. 8, 1931 nr 9/10, s. 289-295.
- O dawnych wierzeniach i zwyczajach w Szczepankach pod Łasinem, „Pielgrzym” (Pelplin), 1931, nr 110, s. 4, nr 111, s. 4, nr 113, s.4, nr 114, s. 4, nr 116, s. 4.
- Toż. samo: Odbitka, Pelplin 1931, s. 10.
- Odrodzenie narodowe na Pomorzu w XIX i XX w., [w:] Polskie Pomorze. Przeszłość i kultura, Toruń 1931, T. 2, s. 185-210.
- Aleksander Winklewski (1832-1910), lekarz, poeta i muzyk pomorski „Mestwin”, R.9, 1933, nr 2, s. 2-5 [Urodzony w Grudziądz].
- Domy księży emerytów w Diecezji Chełmińskiej, „Miesięcznik Diecezji Chełmińskiej” (Pelplin), R. 6. 1934, nr 9/10, s. 706-715 [m. in. o Domu Księży Emerytów w Rywałdzie].
- Bartoszkiewicz Jan [ks.], [w:] Polski Słownik Biograficzny, Kraków 1934, T. 1, 329 [m. in. proboszcz w Szynychu k. Grudziądza].
- Bojanowski Karol [dr med., lekarz], [w:] Polski Słownik Biograficzny, Kraków 1935, t. 2, s. 237 [Urodzony w Grudziądz].
- Chudziński Antoni [nauczyciel, historyk, pisarz], [w:] Polski Słownik Biograficzny, Kraków 1937, t. 3, s. 478 [nauczyciel m. in. grudziądzkiego gimnazjum w XIX w.].

Literatura.

- o Chowański A.,[Nowak J.], Ludzie turystyki i krajoznawstwa. Ks. A. Mańkowski, „Gościniec”,1989, nr 6, s. 26.
- o Czaplewski P., ks., Śp. ks. Alfons Mańkowski, „Zap. TNT”, R. 11[1939-1945], nr 5-12, s. 108-118.
- o Diecezja Chełmińska.. Zarys historyczno-statystyczny, Pelplin 1928, s. 113.
- o Hajduk R., Ziemia S., Ludzie Ziemi Zachodnich i Północnych, Warszawa 1962, s. 220.
- o Kasprzyk J., W obronie polskości Pomorza, „Nowości Grudziądzkie”, 2001, nr 38, s. 10 (fot.).
- o Tenże, Za Wiarę i Ojczyznę, „Pielgrzym” (Pelplin), R. II, 1991, nr 4, s. 16.
- o Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny A-M, Warszawa 1986, T. 1, s. 635, 702.
- o Ludzie Pomorza z lat 1920-1939, Gdańsk 1977, s.[50] –55.
- o Łoza S., Czy wiesz, kto jest ?, Warszawa 1938, [T. 1],s. 463-464.
- o Maślanka Z., Patroni naszych ulic. Ks. prałat A. Mańkowski, „Gazeta Radzyńska”, 1992, nr 1. s.5.
- o Od Sudetów do Bałtyku. Rocznik Ziemi Zachodnich i Północnych, [Warszawa] 1960, s. 86.
- o Oracki T., Słownik Biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla..., [Warszawa] 1983, s. 209-210.

- Peretiatkiewicz A., Współczesna kultura polska..., Poznań 1932, s. 153.
  - Podlaszewska K., Ks.. A. Mańkowski, historyk piśmiennictwa pomorskiego, „Zeszyty Naukowe UMK. Nauka o książce I”, [Toruń] 1962, s. 153-171.
  - Podgóreczny J., Niepospolici ludzie Kujaw i Pomorza, Bydgoszcz 1967, s. 198.
  - Poręba S., Mały poczet zasłużonych Grudziądzan, Grudziądz 1993, T. 1, s. 6.
  - S. Poręba, Poczet 200 zasłużonych Grudziądzan. Alfons Mańkowski, ks., „Gazeta Grudziądzka”. 1997, nr 39, s. 4.
  - Słownik polskich teologów katolickich 1918-1981, Warszawa 1983, T. 6, s. 411-418.
  - Słownik pracowników książki polskiej, Warszawa 1972, [T. I], s. 563.
  - Staniszewski A., Relacje A. Mańkowskiego. Turystyka morska w 1913 roku, „Panorama Północy”, 1979, nr 25, s. 12.
  - Wielka Encyklopedia Powszechna PWN. Suplement, Warszawa [1970], T.13, s. 277.
- (L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.